

PROJECTE ESCACS A L'ESCOLA CEIP EUGENIO D'ORS

Realitzat per Gustavo A. Gualdoni Forlino – Instructor d'escacs
Assessorats per: Alberto J. Tortosa Gómez – Asesor del Cefire d'Alacant

INDICE

1. Justificació del projecte
2. Avantatges dels escacs
3. Objectius
4. Continguts
5. Materials
6. Planificació i Metodologia
7. Avaluació i impacte

1. Justificació del projecte

El present document justifica i exposa breument els beneficis de la pràctica i ensenyament dels escacs en horari lectiu. Centrem aquesta perspectiva en la potencialitat dels escacs com a eina educativa i això converteix a l'escola en el lloc propici.

Els beneficis i la utilitat de l'aprenentatge dels escacs en l'àmbit educatiu han sigut profusament contrastats. Existeixen estudis molt concloents sobre la relació entre els escacs i la millora del rendiment acadèmic de l'alumne-jugador. Autors com Ferguson, Margulies o Liptrap són sol alguns d'obligada referència, però el camp d'investigació i la revisió crítica d'aquests estudis continua sent hui dia font d'observació per a la comunitat pedagògica i ajedrecística.

Al març de 2012, el Parlament Europeu va adoptar el programa de la Unió Europea d'Escacs "Escacs a l'Escola". La Declaració Escrita 50/2011 que insta a l'execució d'aquest programa entre les escoles de la Unió Europea va ser signada per 415 eurodiputats (el núm. necessari era de 378, la meitat més un del total de l'Eurocambra). La Declaració ha sigut enviada a la Comissió Europea i al Parlament de cada Estat membre de l'O.E.

La Declaració demana a la Comissió i el Consell:

- Mitjans per a fomentar la introducció del programa de "Escacs a l'escola" en el sistema educatiu dels Estats membres
- Mitjans per a garantir un finançament suficient per a aquest programa a partir de 2012.
- Prendre en consideració els resultats dels estudis sobre els efectes d'aquest programa en el desenvolupament dels xiquets.

En conseqüència, l'any 2014, es va aprovar a Espanya una proposta no de llei per a introduir els escacs a les escoles.

A Espanya els escacs és una disciplina que té arrelament des de molt de temps arrere en la Història. Es considera que va ser introduït en un estat primigeni pels àrabs en el segle IX en la península, havent-li dedicat el mateix Alfons X el famós manuscrit «El llibre dels jocs», sent no pocs els qui consideren que els escacs moderns es va desenvolupar al nostre país.

Entre els il·lustres jugadors d'escacs espanyols es troben noms com els de Ruy López de Segura, Francisco Vallejo, Miguel Illescas, Arturo Pomar, David Antón, Mónica Calzetta o Iván Salgado.

No obstant això, la promoció d'aquest esport per part de l'Administració pública no ha tingut la dimensió real que el seu potencial requereix. Hui dia, la pràctica dels escacs es desenvolupa principalment en clubs privats, Internet o les llars domèstiques sent el foment dels poders

públics respecte més aviat testimonial i sense cap coordinació. Les comunitats autònomes d'Aragó, Catalunya, Extremadura, Galícia i Cantàbria han dut a terme programes per a la promoció dels escacs però sense que hi haja relació entre aquests.

Així mateix, el mateix Senat espanyol al març del ja llunyà 1995 va instar al Govern espanyol perquè els escacs es convertira en una assignatura optativa. Malgrat les seues bones intencions i que en alguns col·legis espanyols va arribar a adoptar-se la mesura, no va tindre implantació real.

Per tot l'exposat, en la citada proposta d'implantar els escacs a l'escola, s'instava al govern a:

1. Implantar el programa “Escacs a l'escola amb caràcter general en el sistema educatiu espanyol.

2. Fomentar la pràctica dels escacs en espais públics, facilitant el material necessari per al seu exercici, així com garantint l'espai físic per a això.

3. Promocionar els escacs com a esport i crear els vehicles necessaris per a la seua pràctica mitjançant convenis amb empreses privades.»

2. Els avantatges

Els escacs escolars ajuda a l'alumne a desenvolupar d'una forma natural habilitats tant de tipus cognitives com socials. Entre aquestes habilitats destacarem les 12 següents:

- La memòria
- La capacitat de concentració
- La presa de decisions i l'acceptació davant l'error
- L'atenció i reflexió
- La visió espacial de la realitat: tàctica i estratègia
- La resolució de problemes
- El raonament logicomatemàtic
- El pensament creatiu
- L'autoestima i el sentit d'assoliment
- La capacitat crítica
- La iniciativa
- L'empatia

Els escacs en una eina lúdica i pedagògica de primer ordre pels avantatges que comporta l'aprenentatge i la pràctica d'aquest joc a la formació integral de les persones.

A continuació exposaré d'una manera breu i esquemàtica les capacitats intel·lectuals que es potencien, els valors que s'ensenyen i els hàbits que s'adquireixen amb l'estudi i la pràctica d'aquest joc.

Els avantatges poden agrupar-se en cinc àmbits: intel·lectual, de la personalitat, esportiu, de la salut i social.

Àmbit intel·lectual.

Dins de l'àmbit intel·lectual cal destacar principalment que l'augment de la capacitat d'atenció i concentració, la millora del raonament lògic i de la memòria, i el fet d'aprendre a estar en silenci serveixen per a fomentar i reforçar l'adquisició dels hàbits d'estudi i, en conseqüència, incideixen positivament en la millora del rendiment escolar.

A més, es potencien substancialment les capacitats de càlcul, d'anàlisi i de síntesi; es millora la percepció, la discriminació, la creativitat, la imaginació i la intuïció; es treballa l'orientació espai-temps i es millora l'expressió verbal.

Els escacs, és important per a l'estimulació del pensament, atés que en la seua pràctica intervenen dos tipus de raonament: el convergent, que consisteix a saber aplicar els procediments i els raonaments lògics oportuns per a arribar a solucions correctes (aquest raonament convergent es pot ensenyar i aprendre), i el divergent o creatiu, on en funció dels coneixements i/o experiències prèvies es dona una resposta o una altra (creacions), diferent segons la persona i les circumstàncies del moment (aquesta capacitat de creació es pot potenciar però és molt difícil d'ensenyar perquè es basa en la intuïció).

En la resolució de problemes és molt important, en primer lloc, tindre la capacitat de reconèixer-los, en segon lloc, poder seleccionar els elements importants i discriminar els que no ho són, i, en tercer lloc, poder comparar diferents situacions i fer els càlculs mentals necessaris per a arribar a les solucions més idònies.

Àmbit de la personalitat

Dins de l'àmbit de la personalitat s'estimula la iniciativa, l'autocontrol, l'autodisciplina, l'esforç, la reflexió, el pensament crític i la responsabilitat; es millora l'organització i la planificació i es potencia l'autoestima i l'autonomia.

En una partida d'escacs els jugadors constantment estan prenent decisions, sense cap ajuda externa, per a aconseguir una estratègia guanyadora i així superar les dificultats que els adversaris plantegen durant les partides. Aquestes decisions requereixen de reflexió i d'anàlisis prèvies per a poder trobar la millor solució a cada moment i, alhora, poder preveure les futures respostes del contrincant.

El jugador, a mesura que millora la seua capacitat d'autocontrol i augmenta l'esforç i la tenacitat en els processos d'anàlisis, síntesis, reflexió i valoració de les situacions, anirà aconseguint millors resultats. Per tant, el

jugador serà responsable de les seues pròpies decisions, perquè en el joc dels escacs l'atzar no té cap influència.

Independent de si es guanya o es perd, el jugador d'escacs augmenta l'autoestima, ja que va constatant que milloren les seues capacitats intel·lectuals i d'autocontrol emocional. És a dir, no solament es valora guanyar o perdre, sinó també la capacitat de fer combinacions artístiques i brillants i la millora en el nivell de joc. A més, el fet de progressar, ser reconegut

i valorat dins del grup contribueix a millorar l'autoestima de qui juga.

Les persones que aprenen a triar la millor solució davant un problema seran més autònomes i responsables.

Àmbit social

Dins de l'àmbit social els escacs poden ajudar la integració dels immigrants en les societats d'acolliment i a lluitar contra el racisme i la discriminació de gènere.

I, això, perquè és un joc o un esport que permet competir en igualtat de condicions persones de totes les edats, tant homes com dones.

A l'ésser els escacs un esport no elitista, familiar i amb prestigi social, fa possible la relació personal entre individus de diferents països i nivells socials.

A més, el gran component lúdic d'aquest esport el converteix en una pràctica ideal per al bon ús del temps lliure i d'oci.

Àmbit esportiu

Dins de l'àmbit esportiu els escacs fomenta el respecte per les regles del joc, l'acceptació del resultat de les partides, la solidaritat, la tolerància i el respecte per a les persones i la cooperació.

És a dir, els escacs és un element que pot ajudar la socialització de les persones.

En els escacs, a més d'estar penalitzat l'incompliment de les normes i regles del joc, es considera una falta greu intentar fer paranys, a diferència altres esports en què cometre faltes tàctiques, simular-les o intentar enganyar els àrbitres forma part del joc.

Normalment, guanyar i perdre partides ajuda a assumir els propis èxits i fracassos al llarg de la vida.

Els escacs és un dels pocs esports en què, després d'acabar una partida, els jugadors comenten les diverses estratègies i les possibles solucions de les jugades errònies, a fi que el jugador de menys nivell pugui aprendre i superar-se.

El fet de ser un dels tres esports amb més practicants al món, amb figures mundials de tots els llocs, on no predomina la força i sí les

capacitats mentals possibilita la lluita contra la discriminació racial, social i de gènere.

D'altra banda, els escacs són compatibles amb la pràctica altres modalitats esportives.

En aquest esport, independentment de si es competeix individualment o en equip, el jugador ha d'aprendre que les peces s'han de moure de forma harmònica, per a poder actuar en equip i guanyar una partida.

Àmbit de la salut

Dins de l'àmbit de la salut els escacs fomenta el desenvolupament i el manteniment de les capacitats intel·lectuals i, al seu torn, ajuda a trobar un equilibri emocional que aporte benestar i felicitat en les persones, i a aprendre a conviure.

Mitjançant els escacs, es pot incidir en l'educació emocional dels xiquets i adolescents, per a evitar o reconduir moltes de les conductes antisocials i agressives presents en la nostra societat.

Per als xiquets l'estimulació d'aquestes capacitats és necessària per a aconseguir desenvolupar la seua intel·ligència i també per a ajudar-los a ser millors persones.

3. Objectius

Educatius

- Millorar el rendiment escolar de l'alumnat i contribuir a la seua formació en valors.
- Reforçar les competències bàsiques mitjançant els escacs.
- Fomentar l'ús educatiu de les Tecnologies de la Informació i Comunicació.

Esportius

- Fomentar la pràctica dels escacs com a esport intel·lectual.
- Oferir una programació de continguts per a l'ensenyament dels escacs.
- Fomentar la relació estudiant-competició
- Potenciar els escacs com a esport no discriminatori.

Lúdics

- Incorporar els escacs dins de les activitats lúdiques del centre.
- Fomentar el joc dels escacs en el seu temps d'oci.

4. Continguts

Els continguts giren entorn de dos grans blocs, el de continguts específics dels escacs i al d'elements relatius a “pensar jugant” que es treballen transversalment en tots els temes.

CONTINGUTS ESPECÍFICS D'ESCACS

- Identificar els diferents elements i línies que constitueixen el tauler d'escacs.
- Estimar la ubicació de totes les caselles del tauler, donades columnes i línies.
- Distingir els diferents centres del tauler.
- Identificar la posició que han de seguir les peces.
- Utilitzar els fonaments del sistema algebraic en l'anotació de les jugades.
- Aprendre el moviment de les peces.
- Descriure la jugada de la promoció del peó.
- Identificar els moviments de captura de les diferents peces.
- Distingir els diferents tipus d'enrocs.
- Estimar el significat del terme qualitat.
- Identificar posicions d'escac i escac i mat.
- Solució de problemes en una o dues jugades per a resoldre escac i mat.
- Principis sobre tàctica, estratègia, obertura, mig joc i finals.
- Utilització de rellotges convencionals i digitals d'escacs.

Coneixement de la tècnica de finals:

- Posicions bàsiques en torres i peons
- Test de finals bàsics

Tàctica en el final:

- Test de finals de dominació

Joc de posició:

- Jugades de concepte i solucions posicionals

Visió tàctica:

- Coneixements dels girs tàctics
- Test de combinacions

Estudi de les obertures:

- Lògica en l'obertura
- Partides amb posició determinada.

Entrenament en memòria:

- Reconstruir posicions
- Solucionar imaginant la posició
- Jugar amb introducció de peces.

Obertura, mig joc i final:

- Metodologia d'obertura i defensa
- Tàctica i estratègia
- Finals amb peces majors.
- Finals de peons

Reglamentació:

- Lectura i tracte de cada article del Reglament oficial de la Federació Internacional d'Escacs.-

PENSAR JUGANT

- L'atenció
- Disciplina i conducta
- Imaginació creadora
- Raonament lògic
- Judici crític
- Esperit emprenedor
- Expressió artística
- Anàlisi i síntesi
- Resolució de problemes
- El Respecte i la cavalleriesitat

5. Materials

Els materials que s'utilitzen són els següents

- Tauler mural magnètic gegant
- Tauler i peces oficials
- Rellotges escacs
- Fitxes complementàries amb exercicis
- Programes informàtics
- Programes audiovisuals

6. Planificació i Metodologia

En preàmbul de la LOMCE afavoreix la introducció de projectes innovadors en els centres.

“Per a posar en pràctica una atenció personalitzada efectiva, hi ha diversos factors que han de considerar-se. En primer lloc, el desenvolupament a les aules i en els centres docents de bones pràctiques que afavorisquen un bon clima de treball i la resolució pacífica de conflictes, potenciant valors com el respecte, la tolerància, la cultura de l'esforç i la superació personal, facilitarà la convivència i l'optimització dels processos d'ensenyament i aprenentatge a l'aula en un marc d'atenció a

les necessitats i interessos de tot l'alumnat. En segon lloc, les metodologies didàctiques innovadores que incloguen l'aprenentatge cooperatiu, els projectes interdisciplinaris, l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació, i, en termes generals, qualsevol altra metodologia pròpia d'una educació inclusiva, contribuiran a una major motivació de l'alumnat, a un major grau d'adquisició de les competències i de l'assoliment dels objectius de l'etapa per part d'aquest, i conseqüentment, a una millora dels seus resultats. “

El nostre projecte dels escacs a l'escola és un projecte innovador en la Comunitat València i inclou tots els aspectes que es reflecteixen en la LOMCE: ús de les TIC, aprenentatge cooperatiu, treballar els valors, educació inclusiva...

a) PLANIFICACIÓ:

S'establiria 1 hora setmanal (de les 3.30 h que estableix el currículum) per a cada grup des de segon de Primària.

Això està contemplat en el DECRET 88/2017, de 7 de juliol, del Consell, pel qual es modifica el Decret 108/2014, de 4 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix el currículum i es desenvolupa l'ordenació general de l'Educació Primària en la Comunitat Valenciana.

“Article 5. Horari

1. Amb l'objectiu d'oferir una major flexibilitat a la jornada lectiva, l'horari lectiu setmanal permet als centres educatius programar en sessions de 45 minuts i 60 minuts i, a més, es possibilita l'aplicació de projectes d'innovació pedagògica, projectes de contingut competencial, interdisciplinaris i tasques d'equips, dins del marc de l'autonomia que els centres tenen reconeguda en la llei d'educació vigent.

d) El període lectiu de lliure disposició queda establert en 03.30 h. setmanals per a cada curs.

Article 12:

5. Per a fomentar la innovació i promoure l'autonomia dels centres, la programació didàctica es pot dur a terme mitjançant projectes específics, com per exemple, treball per projectes, per àmbits, interdisciplinaris, dirigits a millorar l'èxit escolar que asseguren a l'alumnat l'adquisició de les competències i els objectius del currículum.”

b) METODOLOGIA

General:

A continuació, s'exposaran els aspectes metodològics generals utilitzats a l'aula:

S'utilitzen moltes activitats i jocs per a treballar els conceptes de forma progressiva a fi d'afavorir un aprenentatge significatiu i, d'aquesta manera, facilitar l'ensenyament de les competències.

Mitjançant aquests materials es potencien les capacitats intel·lectuals (percepció, raonament, càlcul, memòria, intel·ligència espacial i llenguatge) per a treballar les competències interdisciplinàries (comunes en diverses disciplines). També s'ensenyen competències *metadisciplinàries, especialment les de l'àmbit personal, interpersonal i social (educació emocional i educació en valors).

Els escacs és el centre d'interès del projecte posat que la pràctica d'aquest joc contribueix a desenvolupar aquestes competències. Mentre els alumnes pensen que solament estan jugant i divertint-se, estem contribuint a l'educació integral del seu alumnat mitjançant els exercicis, activitats i jocs.

Un dels reptes de l'ensenyament és l'educació i no solament la transmissió de coneixements. No obstant això, l'organització escolar mitjançant les disciplines curriculars (assignatures) dificulta enormement ensenyar les competències bàsiques per a aconseguir ciutadans competents per a la vida professional.

Per això, un projecte global, multidisciplinari, continuat i interactiu com és "escacs a l'escola" contribueix a ensenyar moltes d'aquestes competències que no es treballen en les assignatures tradicionals.

D'aquesta manera, es facilita l'adquisició de bons hàbits i valors, es potencien les capacitats intel·lectuals, es millora l'equilibri emocional. Per tant, aquests beneficis incidiran en un major rendiment escolar i en una major convivència social.

Específica

• Durant l'hora setmanal que comptarem per a desenvolupar el projecte realitzarem:

- Exposició de nous continguts
- Anàlisi i reflexió
- Activitats de motivació i desenvolupament dels continguts
- Treball amb TIC: PDI, programes informàtics.
- Material específic d'escacs: tauler mural magnètic, taulers i peces oficials

- Material imprés: problemes, activitats, exercicis, etc
- Treballem el respecte i els valors fonamentals

7. AVALUACIÓ I IMPACTE

Propose amb aquest projecte fer una avaluació inicial i una posterior, per a analitzar com ha afavorit l'aprenentatge dels escacs en la millora dels resultats acadèmics.

Aquesta avaluació es *realitzarà a través d'avaluacions internes que mesuren el rendiment acadèmic.